

Gyökereink és ágaink — III. rész

Svábok/németek megtelepedése Biatorbágyon

Magyarország legnagyobb részének felszabadítása a török uralom alól (ez az 1683-ban kezdődött háború 1697-ben a zentai csatával dőlt el, majd 1699-ben a karlócai békével ért véget) Bia és Torbágy életében is jelentős változásokat hozott. Bia, Páty, Tök magyar lakossága az 1683-, 1684-, 1686-ban történt hadvonalások után visszatért otthonába, néhány másik faluban nem ez történt. Megkezdődött ellenben a régóta pusztá települések újbóli benépesülése, benépesítése. Néhány példa: Budakeszin a felszabadító háború francia, olasz, spanyol katonái költöztek a magyaroktól elhagyott faluba, Törökbálintot katolikus rácok ülték meg, akikhez a budai bosnyák ferencesek látogattak ki vasárnapként, ünnepnapokon misézni. Az új letelepülők változó mértékű, három-hat évig tartó adómentességet kaptak. Ha visszaszámolunk, Torbágy első új (német nyelvű) jobbágyai 1696-ban telepedhettek meg, mert a századforduló forrásai beszélnek először állami adó, pontosan a hadiadó különböző formái fizetéséről Torbágy esetében. Egyes szerzők Torbágy első telepítését még korábbra, 1690-re tették.

Bia és Torbágy korábbi földesurai közül a Farkas család megőrizte birtokát és tulajdonjogát, de a törökellenes háborúban részt nem vett Csetényiek Hochwarter Mihály váci, majd budai harmincadosnak, később Pest–Pilis–Solt vármegye helyettes alispánjának, illetve perceptorának (főadószedőjének) adták. A Hochwarter-családfőt feleségével, egyetlen leányával és kilenc fiával együtt 1693-ban felvették Pest megye nemesi sorába, a Csetényiek próbálkozása viszont birtokjoguk érvényesítésére sikertelen volt. Hochwarter Mihály azután 1697 ősz végén (?) gyilkosság áldozata lett, egyik útján útonállók ölték meg, családja viszont tovább birtokolta Bia és Torbágy felét és az egész Csonkatebe pusztát (a mai Herceghalmot).

Nem tudom, melyik földesúr telepítette le Torbágyon az első telepeseket, akik azután, minden bizonnyal a Rákóczi-szabadságharc újabb hadjáratai, bizonytalanságai, netán a pestis-

járványok miatt, jobb esetben pedig az újra elnyerendő adómentesség céljából felkerekedve, elhagyták a falut. Későbbi források 1712-ben jelölik meg azt az évet, amikor már folyamatosan és véglegesen megmaradtak a német nyelvű torbágyi telepések. 1714-ben írják, hogy már újjáépítettek romjaiból a középkori templomromot, plébánosuk pedig akkor kezdi az anyakönyv vezetését is. (1700-ban a torbágyi anyakönyvi eseményeket pl. Budakeszin jegyezték fel.) Az anyakönyv a családi viszonyokról nyújt tájékoztatást, az 1715-ös, 1720-as, 1728-as országos adóösszeírások a családfők nevét és néhány gazdasági adatot tartalmaznak. Az egymással összehasonlítható tartalmú források mellett egyedi adatokat tartalmaznak a földesúri iratok, illetve az egyházlátogatások.

Az 1728. évi regnicolaris összeírás például 39 telkesjobbágy és 6 házas zsellér háztartásfőt írt össze, az uradalmi ispán és a községi tehénpásztor mellett. Ez 400–450 lakost jelenthet legfeljebb. 1737-ben egy vagyonmegosztás szerint 64 háztartás lehetett (Kis-)Torbágyon. 1739-ben az utolsó nagy pestisjárvány ennek a 10 évvel la-

kosságszámnak a felét, 228 főt vitt el. A háztartásokhoz a férj-feleség, gyermekek mellett szolgálólányok, szolgák is tartoztak, amint az 1747. évi katolikus egyházlátogatás feljegyzései tanúsítják. A torbágyi nevek a 18. század első felében kizárólag németek, később jelenik meg „mutatóba” egy-egy Horváth, Juhász vagy más magyar név. A tisztán német Torbágy mellett a „tisztán magyar” Bián is hamarosan megjelentek a németek, kétféle minőségben. Nem jobbágyként, hanem a földesúri uradalom alkalmazottaiként, mint Haszl Ádám, aki a biai Szentháromság-szobrot készítette (ezt később állították oszlopra a mai formájában) vagy kocsmárosként, mint a Farkas-családtól kocsmát bérlő egyik Ritsman-családtag.

A 17. század végén és a 18. század elején az új betelepülteknek nem volt könnyű dolguk (persze, ahonnan kivándoroltak, ott gyakran még nehezebben éltek). Itt nem voltak lakóházak, a legelőket, szántóföldeket az évszázados bozótól kellett megtisztítani, az elvetett magoknak csak másfél-kétszeresét termette meg a föld – rossz évben éhínség fenyegetett. Szőlőt telepítettek, közepes minőségű borukból ritkán termelt annyi, hogy eladásra is jutott volna. A kemény munka mellett a lakosságot járványok is tizedelték. Minden nehézség ellenére az idejövők megtalálták boldogulásukat, szaporodtak, sokasodtak és gazdagodtak is...

A 18. század végére a II. József-kori népszámlálás szerint Torbágy német és katolikus lakossága 858 főt számlált, egy hétfőnyi, nyilvánvalóan szintén németül (is) beszélő izraelita család mellett.

Dr. Palovics Lajos

KRONIKA
LOKÁLPATRIÓTA HAVILAP

Kiadó:
KRÓNIKÁS BT.
Felelős kiadó és szerkesztő:
Horváth Imre
Alapító munkatárs:
ifj. Ébner Tibor
Szerkesztőség címe:
2051 Biatorbágy, Jókai u. 12.
Telefon: 06-(23)-311-239
E-mail: kronika@westel900.net

**Szedést, tördelést,
nyomdai kivitelezést készítette:**
KRÓNIKÁS BT.
ISSN 1216-9366

Címlapon:
Közlekedésbiztonsági nap
a Gazdiban
Fotók: Horváthné Nagy Erzsébet

IRODALOM
(amelyekben a részletesebb ismeretek is fellelhetők):

Franz Bruckner: Turwaller Heimatbuch. Ulm, 1984.
Török Henrik: Iskolatörténet 1–12. Biatorbágyi Krónika, 1992. január–december.
Vagyonmegosztás 1737-ben (közreadja Palovics Lajos) Biatorbágyi Krónika, 1997. augusztus.
Borosy András: Pest–Pilis–Solt vármegye 1728. évi regnicolaris összeírása I. Bp., 1997.